

Pintérné Kazán Beáta

A MAGYAROK HITTÉRÍTÉSÉRŐL A 10. SZÁZADBAN (A MAGYAR ÉS SZLOVÁK TÖRTÉNETÍRÁS E TÉMÁRÓL A 19. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN ÉS A 20. SZÁZAD ELEJÉN)¹

A szlovák, illetve csehszlovák történetírásban a magyarok hitre térítésére csak kisebb mértékben fordítottak figyelmet. A magyar történetírásban fordítva – az egyik legfőbb témakört képezi.

A történetírás történetének megírása ma több módszerrel történ(het)ik. Többek közt megemlíthető a Hayden White nyomán megalkotott, Frank R. Ankersmit² és mások által tovább fejlesztett narrativista szemléletmód vagy a francia Charles-Olivier Carbonell által kidolgozott szociológiai alapon alkalmazott historiografizáló szemlélet. Megemlíteném még Thomas Kuhn elméletét, amelyet eredetileg a fizika történetére, illetve a természettudományok történetére dolgozott ki: a historiográfiára nehezebben alkalmazható, mégis ösztönző lehet, mivel Kuhn elmélete abban áll, hogy a tudomány bizonyos zárt teljességekben zajlik, amelyeknek jellegét a paradigma határozza meg. A tudomány ezekben a ciklusokban fejlődik, bizonyos időpontban a paradigma krízisbe kerül, és a tudomány áthelyeződik egy új/következő ciklusba.³

A feldolgozáshoz egy hagyományosabbnak mondható módszert választottam, amelyet a lengyel Radomski⁴ gyűjtő és rendszerező módszernek nevez, amelyben a történészek nézeteinek összegyűjtésére kerül sor egy bizonyos témakörhöz. Elfogadtam Maternicki⁵ azon nézetét, amelyet szintén a történetírás történetével kapcsolatban fogalmazott meg, mely szerint a történetírás történetét megíró személynek el kell kerülni a történetíró által megírt jelensé-

¹ Ez a cikk a VEGA → 1/0118/11 sz. projekt keretén belül készült.

² Lásd pl. Ankersmit R. Frank: A történelmi reprezentáció. In: Kisantal Tamás (szerk.): Tudomány és művészet között. Budapest, L'Harmattan, 2001. 235–265.

³ Kuhn S. Thomas: The structure of scientific revolutions. Chicago. 1962.

⁴ Radomski Andrzej: Perspektywa kulturoznawcza a badanie dziejów historiografii. In: Maternicki Jerzy (szerk.). Metodologiczne problemy syntezy historii historiografii polskiej. Rzeszów. 1998. 75–76.

⁵ Maternicki Jerzy: Wielokształtność historii. Rozważania o kulturze historycznej i badaniach historiograficznych. Warszawa. 1990. 15.

gek értékelését – amelyek arra vonatkoznak, hogy igazak-e az állításai vagy valótlanok. Tehát a történetírás történetét megíró személynek meg kell gondolni az elején, hogy igaznak ismeri-e el valamelyik történetet, s ahhoz viszonyítja a többit vagy leíró, illetve elbeszélő módon tárja elő a különböző történeteket.

Arra fordítottam tehát a figyelmemet, hogy összegyűjtsem a történészek nézeteit, amelyeket nem vettem össze a forrásokkal, illetve nem értékeltem ki, kinek állításai valósak vagy valótlanok. Azt vettem szemügyre, hogy a politikai változások miként hatottak a történészek nézeteire.

Két témakört vettem szemügyre: van-e kontinuitás a nagymorva és a magyarok által felvett kereszténység között, illetve a Szent István megkeresztelkedésével kapcsolatos eseményeket.

A szlovák történészek közül František Vítázoslav Sasinek, Jonáš Záborský, Július Botto és Václav Chaloupecký munkáit vizsgáltam, a magyar történészek közül pedig Horváth Mihály, Baróti Lajos, Hunfalvy Pál, Marczali Henrik, Pauler Gyula, Hóman Bálint és Karácsonyi János munkáit elemeztem.

A 970-es években Géza nagyfejedelem a megváltozott bel- és külpolitikai helyzet hatására felvette a kereszténységet, s elindította az országban a térítést. A kereszténység felvételével kapcsolatban a későbbiekben alapvetőnek bizonyuló kérdés volt az, hogy a nyugati vagy a keleti egyházhoz csatlakozzon-e Magyarország. Korábban, 948 körül a magyar előkelőségek egy része Bizáncban a keleti kereszténységet vette föl. Konstantinápolyban megkeresztelkedett, és így a császár „barátja” lett Termacsu (Árpád dédunokája), majd Bulcsú karcha (Kál fia) és valamivel később a fejedelem után következő méltóság viselője, a gyula is. A magyarok utolsó kalandozó hadjáratai azonban éppen délkeletre irányultak, s ez hűvössé tette a Bizánchoz fűződő viszonyt.

Horváth Mihály munkáiban azzal foglalkozik, hogy kit keresztelt meg Szent Adalbert – Gézát vagy Istvánt. Horváth szerint Adalbert nemcsak Istvánt keresztelte meg, hanem az egész fejedelmi családot.⁶ Az ő nézeteivel Hunfalvy Pál is egyetért.⁷

A millenniumi ünnepségekkel kapcsolatban több munka is íródott, amely ezt az időszakot is taglalta.

A Monarchiában fokozatosan erősödött fel a hangja az önállósulni kívánó nemzeteknek, és e politikai események hatással voltak a történészek munkáira is. Baróti Lajos például teljesen kizárta, hogy Géza a keresztséget egy szláv-

⁶ Horváth Mihály: A magyarok történelme. Budapest, 1871. 142.

⁷ Hunfalvy Pál: Magyarország ethnographiája. Budapest, 1876. 315.

tól vette volna fel, és ezért a kereszténység felvételét Géza udvarában Pilgrimmal kapcsolta össze. Nem ért egyet azzal a kijelentéssel sem, hogy Istvánt Szent Adalbert keresztelte volna meg.

Marczali Henrik, a Magyarország története című munka középkorral foglalkozó köteteinek szerzője feltételezi, hogy Szent Adalbertet nem érdekelte a magyarok megtérítése, és nagy eredményeket nem is ért el ezen a téren. Kizárta azt is, hogy Gézát vagy Istvánt ő keresztelte volna meg.⁸

Pauler Gyula már Szent Brunóval köti össze Géza megkeresztelkedését. Megemlíti Szent Adalbertet is, aki szerinte megutálta püspöki székét és hazáját is, és 955-ben a magyarokhoz ment.⁹

Hóman Bálint szerint Szent Adalbert fontos szerepet játszott István feleségének kiválasztásában; a keresztelésről nem tesz említést.¹⁰

Karácsonyi János, aki katolikus papként foglalkozott a történettudománnyal, ismét visszatért ahhoz a feltételezéshez, hogy Istvánt Szent Adalbert keresztelte meg.¹¹

Baróti, Pauler és Marczali munkái az előző történészekhez képest új megvilágításba helyezték az eseményeket, amiben megmutatkoztak a kor nacionalista tendenciái is. A két világháború közt a történészek nézeteit meghatározták az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásával kapcsolatos események, többek közt az utódállamok létrejötte is.

A szlovák történészek közül *František Vítazoslav Sasinek* (1830-1914)¹² (az Osztrák-Magyar Monarchia idejében) Magyarország történetét írta meg, mert szerinte a „magyar történészek tollát a saját történelmük túlbecsülése és a

⁸ Szalay János–Baróti László: A magyar nemzet története. Arcanum, Budapest, 2002. (CD vydanie)

⁹ Pauler Gyula: A magyar nemzet története Szent Istvánig. Budapest, 1900, 108–109.

¹⁰ Hóman Bálint–Szekfű Gyula: Magyar történet. Arcanum, Budapest, 2002. (CD)

¹¹ Karácsonyi János: A magyar nemzet őstörténete 896-ig. Oradea-Mare–Nagyvárad: b.v., 1924, 10–11.

¹² Gimnáziumi tanulmányait Szakolcán, Szolnokon és Pozsonyban végezte, ahol a kapucinusok rendjébe lépett 1848-ban. Teológiai tanulmányait részben Scheibsbén végezte, 1852-ben Pozsonyban abszolvált. 1852-től rendi szónokként működött Tatán, Bazinban, Budán és Pozsonyban. 1864-ben kilépett a rendből, 1869-ig a besztercebányai gimnázium tanáraként, 1869-1876 és 1892-1901 közt plébánosként működött. Š. Moyzes püspök halála után a Matica slovenská titkára volt, és Túrócszentmártonba költözött. A Matica slovenská bezárása után (1875-ben) visszatért Szakolcára. Később Prágába ment, ahol először a Čech katolikus újság szerkesztőségében dolgozott, utána mint a könyörületes nővérek kórházának lelki vezetője. 1892-ben tért vissza a mai Szlovákia területére, de végül Mariazellbe költözött, ahol gyóntatóként működött. Nyugalmazása után 1901-től a grazi irgalmasoknál élt.

büszkeség vezetni”.¹³ Szerinte a magyarok előtt szlovák, román és bolgár keresztények voltak Pannónia területén. Megemlíti, hogy a nagymorva kereszténység biztosan hatással volt az érkező magyarokra. Tudatja viszont, hogy az egyik magyar vezér, Bulcsu már Theophylaktos császár idejében megkereszteltetett. Nem sokkal ezután megérkezett a császárhoz a gyula is, aki szintén felvette a bizánci kereszténységet Bíborbanszületett Konstantin idejében. Sasinek szerint Theophylaktos császár püspököt is szentelt Magyarország számára, mégpedig Hierotheost, hogy térítse meg a magyarokat.

Jonáš Záborský szerint a magyarok pogányok voltak, és az első hittérítések Konstantinápolyban történtek, itt keresztelkedett meg a „magyar nemzet” nagy része és a fejedelmi család is. Porphyrogenetos idejében érkezett ide a magyarok egyik fejedelme, Géza édesapja is (megemlíti Bulcsu keresztelkedését is). A keleti kereszténység híve lett szerinte Géza és testvére, Mihály (és a gyula is). Teophylaktos pátriárka a magyarok számára felszentelte Hierotheost, aki sok magyart térített meg.

Július Botto (1848–1926)¹⁴ ügyészi szakmája mellett foglalkozott a történelemmel, a Szlovák Nemzeti Párt jelentős tagja volt. A *Slováci – vývin ich národného povedomia* (A szlovákok nemzeti tudatának története)¹⁵ című munkájában kifejti, hogy a magyarok a szomszédságukban élő szlávok istentiszteleti formáit vették át; ezután keresték csak a kereszténységet Konstantinápolyban. Ott viszont – elmondása szerint – a magyarokat a szlávokkal azonosították. Amikor püspököt kértek, szláv püspököt küldtek számukra, mégpedig Hie-

¹³ Sasinek, František Vítázoslav: Dejiny počiatkov Uhorska (Magyarország kezdeteinek története). Skalica. 1867. 51.

¹⁴ Rozsnyó mellett, Rozložnán született. Édesapja halála után Jolsvára költözött a család, ahol ezek után a népiskolát látogatta. Gimnáziumi tanulmányait Rimaszombatban, Lőcsén és Iglóban folytatta. Az evangélikus teológiát Eperjesen kezdte el, de nem végezte el, mivel az egyik szlovák gimnáziumba, Nagyrőcére hívták tanítani (ahol magyar nyelvet, német nyelvet, földrajzot, történelmet, szépírást tanított, és zenei csoportot vezetett). Miután a gimnáziumot 1875-ben bezárták, folytatta a tanulmányait Eperjesen, ezúttal jogot tanult. Ügyvédi vizsgáját Budapesten tette le 1876-ban. Ezek után Nagyrőcén működött ügyvédként. A Szlovák Nemzeti Párt központjának tagja és bizalmasa Gömör megyében. Különböző funkciókat töltött be az evangélikus egyházban is. Hitbéli hovatartozása fontos szerepet játszott identitása alakulásában – pl. elutasította az evangélikus istentiszteleti könyvek lefordítását szlovák nyelvre a bibliai cseh nyelvről. Hozzájárult a Matica slovenská újjáélesztéséhez.

¹⁵ Botto, Július: Slováci – vývin ich národného povedomia (A szlovákok nemzettudatának fejlődése). Bratislava. 1971. [Harmadik kiadás; az első kiadás 1. kötete 1906-ban jelent meg, a második kötet 1910-ben; második kiadást 1923-ban nyomtatták ki.]

rotheost. Botto szerint a legkiáltóbb bizonyítéka annak, hogy a magyarok inkább hallgattak a pomiluj szóra, mint a dominus vobiscumra, a nyelv, mivel szerinte a magyarok sok szót vettek át a kereszténység terén a szláv nyelvből.¹⁶

Csehszlovákia létrejötte után a Pozsonyi Egyetemen több cseh professzor segítette az egyetem működését. Az egyikük Václav Chaloupecký (1882–1951)¹⁷ volt, akinek már voltak kutatási tapasztalatai, mivel levéltárosként dolgozott. A politikai helyzet egy új „csehszlovák” nemzet egységét szorgalmazta, amelynek történeti háttérrel is kellett adni. A magyarokról alkotott kép, akik már a kora középkorban szétverték e két nemzet egységét, az ő munkáiban sem volt pozitív. „Csehszlovakista” nézeteire hatással volt házassága a holíci szlovák evangélikus családból származó Ľudmila Groeblovával, aki magyar nyelvtudásával gyakran segítette férje munkáját.¹⁸ Václav Chaloupecký szerint a magyarok a kereszténységgel összefüggő alapszókinccset a szlávoktól tanulták.¹⁹

Daniela Rapant szerint a magyarok megkeresztelkedésében azoknak a szlávoknak volt a legnagyobb szerepe, akik a Dunántúlon laktak, de természetesen azoknak is, akik a mai Szlovákia területén éltek. Rapant szerint csak azután vették fel a kereszténységet, miután elégségesen magukba szívták azoknak a nemzeteknek a kultúráját, amelyek a fejlettség magasabb fokán álltak a Kárpát-medencében, és miután rákényszerültek arra, hogy letelepedjenek a Kárpát-medencében²⁰

A nézetet, miszerint a kereszténység terjedésében a szlávok segítették a magyarokat, Josef Macůrek (1901–1992)²¹ is osztotta: szerinte a hittérítést szláv és német püspökök végezték Géza fejedelem idejében.

¹⁶ Botto, Július: i. m. 112. 45.

¹⁷ Gimnáziumi tanulmányait Mladá Boleslavban és Prágában végezte. 1907-ben végezte el a Károly Egyetemet. 1904–1905 közt katonai szolgálatban volt Bregenzben és Innsbruckban. Ezek után levéltárosként dolgozott Lobkovitz fejedelemnél Roudnicében. 1922-től a pozsonyi egyetemen oktatott, ahol több fontos funkciót is betöltött (dékán, dékánhelyettes, rektor, rektorhelyettes).

¹⁸ Ducháček, Milan: Jak dobýt Slovensko. Kořeny čechoslovakismu Václava Chaloupeckého. Díjiny a současnost. 2010. 2. 24–27.

¹⁹ Chaloupecký, Václav: Staré Slovensko. 216.

²⁰ BOKES, ref. 92, 54.

²¹ Egyetemi tanulmányait a prágai Károly Egyetemen végezte. Később több tanulmányúton vett részt. A '30-as években a lengyel 16-17-ik századi történelemről készített tanulmányokat, de ugyanúgy magyar történelemből is. 1935-ben a brünni egyetemen nevezték ki a szláv történelem professzorává. 1946-ban választották a Cseh Tudományos és Művészeti Akadémia tagjává.

A szlovák és cseh történészek nagyrészt megegyeznek abban, hogy a kereszténység gyökerei szláv, pontosabban nagymorva eredetűek, amivel hozzájárultak e témakör mítosszá válásához.

A mindennapi politika és a történelmi események összefonódása nagyrészt politikai és társadalmi fordulatok idején került előtérbe. Ezek a változások eredményezték a magyarok hittérítéséről alkotott kép kialakulását is. Több (fiatalabb) történész tevékenységében azonban már érzékelhető a készség a diskurzusra, a nemzeti mítoszok fokozatos elhagyására.